

Työkyvyttömyyden kehitys ja eläkkeiden rahoitus

Artikkeli 11/2021

Artikkeli 11/2021

Kirjoittaja: Jaakko Kiander, Susan Kuivalainen, Mikko Laaksonen, Kaarlo Reipas

Avainsanat: työelämä, työhyvinvointi, työkyky, työkyvyttömyys

Päivämäärä: 11.10.2021

Grafiikka: Liisa Valtonen

Kirjoittajien esittely

Kirjoittajat ovat eläkejärjestelmän asiantuntijoita Eläketurvakeskuksessa. Artikkelin kirjoitusajankohtana Jaakko Kiander toimi johtajana, Susan Kuivalainen tutkimusosaston osastopäällikkönä, Mikko Laaksonen erikoistutkijana ja Kaarlo Reipas matemaatikkona Eläketurvakeskuksessa.

Yhteenveto

Artikkelissa tarkastellaan työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisessä tapahtuneita muutoksia kuluneen 20 vuoden aikana ja pohditaan, mihin suuntaan työkyvyttömyyseläkeriski voisi kehittyä jatkossa. Sen jälkeen arvioidaan työkyvyttömyyseläkeriskin tulevan kehityksen vaikutusta eläkejärjestelmään ja julkiseen talouteen vuoteen 2050 asti käyttäen kolmea vaihtoehtoista skenaariota työkyvyttömyyden kehityksestä.

Työkyvyttömyysriskin muutokset vaikuttavat työllisten määrän kautta bruttokansantuotteeseen, julkiseen talouteen, verokertymään ja työeläkejärjestelmän rahoitukseen. Lisäksi työkyvyttömyysriskejä ehkäisemällä voidaan vaikuttaa vähentämällä yksilötasolla työkyvyttömyyden inhimillisiä kustannuksia. Työikäisen väestön pienentyessä työkykyä edistävien ja työkyvyttömyyttä ehkäisevien toimien merkitys korostuu yhä enemmän.

Akava Works

Akavan tiedontuotanto toimii nimellä Akava Works.

Akava Works tarjoaa monipuolisesti tietosisältöjä raporteina, selvityksinä ja tutkimuksina. Tavoitteenamme on lisäksi herättää yhteiskunnallista keskustelua erityisesti akavalaisille tärkeistä ja ajankohtaisista aiheista. Akava Works -sisällöt eivät ole Akavan virallisia kannanottoja.

Akava Works -sivusto on osoitteessa www.akavaworks.fi.

Sisällysluettelo

1	Johdanto	3
2	Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen muutokset 2000-luvulla	3
3	Työkyvyttömyyden vaikutus eläkejärjestelmään ja julkiseen talouteen	7
4	Yhteenveto	11

1 Johdanto

Väestön ikääntyminen johtaa seuraavien vuosikymmenten aikana Suomessa monien muiden maiden tavoin työikäisen väestön supistumiseen ja huoltosuhteen heikentymiseen. Nämä muutokset korostavat tarvetta kohentaa työllisyyttä. Kansantalous ja julkinen talous hyötyvät monin tavoin, jos nykyistä suurempi osa työikäisistä on työssä. Yksi tapa kohentaa työllisyysastetta on työurien pidentäminen.

Työkyvyttömyys on yksi merkittävimmistä työuria lyhentävistä tekijöistä. Vuonna 2020 työkyvyttömyyseläkkeelle jäi yhteensä 19 100 henkilöä eli keskimäärin reilu 50 työikäistä päivässä. Työkyvyttömyyseläke merkitsee yksilölle paitsi työkyvyn menettämistä ja työelämästä ennen aikaista poistumista myös palkkatulojen menetystä ja usein alhaisempaa eläkettä ja korkeampaa köyhyysriskiä.

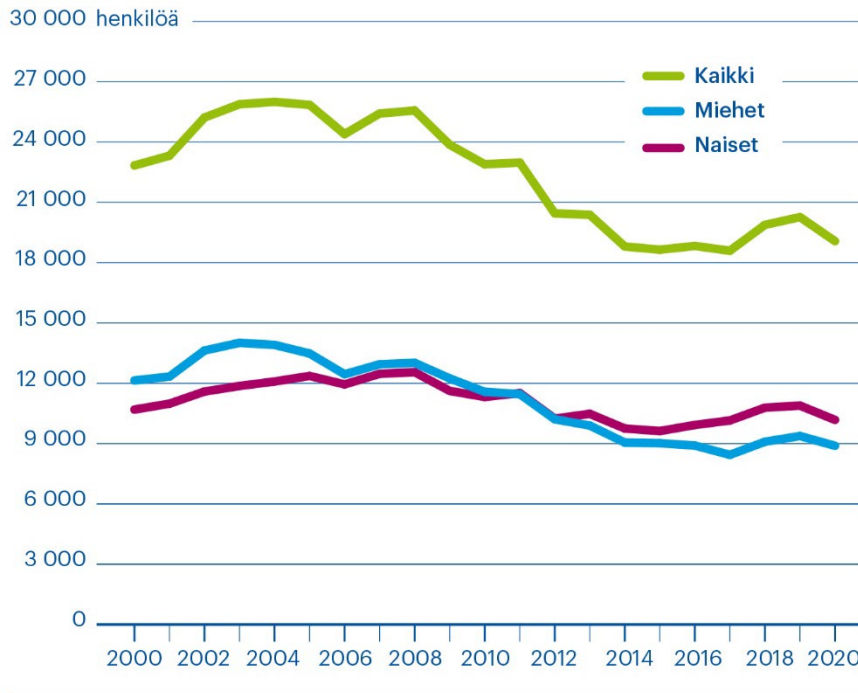
Työkyvyttömyyseläkkeillä on iso merkitys yhteiskunnallisesti ja työeläkejärjestelmän kannalta. Vuonna 2020 työkyvyttömyyseläkkeiden menot olivat työeläkejärjestelmässä noin 1,7 miljardia euroa (ETK 2021). Työurien ennen aikainen katkeaminen lyhentää työuria ja laskee suomalaisen keskimääräistä eläkeikää. Taloudelliset vaikutukset näkyvät työllisten, verotulojen ja bruttokansantuotteen määrissä sekä työeläkemaksussa. Sekä inhimillisestä näkökulmasta että yhteiskunnan kannalta voidaan saavuttaa merkittäviä säästöjä, jos työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä pystytään ehkäisemään tehokkaammin. Eläkkeiden rahoituksen kannalta työkyvyttömyyden väheneminen on jopa merkittävämpi kuin muut työuria pidentävät keinot (Tikanmäki ym. 2017).

Tässä artikkelissa tarkastelemme aluksi työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisessä tapahtuneita muutoksia kuluneen 20 vuoden aikana ja pohdimme, mihin suuntaan työkyvyttömyyseläkeriski voisi kehittyä jatkossa. Sen jälkeen arvioimme työkyvyttömyyseläkeriskin tulevan kehityksen vaikutusta eläkejärjestelmään ja julkiseen talouteen vuoteen 2050 asti käyttäen kolmea vaihtoehtoista skenaariota työkyvyttömyyden kehityksestä.

2 Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen muutokset 2000-luvulla

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien määrä on 2000-luvulla vaihdellut voimakkaasti (Kuvio 1). Vuosituhannen ensimmäisen vuosikymmenen puoliväliin saakka työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien määrä kasvoi, mutta alkoi sen jälkeen nopeasti vähentyä.

Viime vuosina työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen väheneminen on kuitenkin tasaantunut ja kääntynyt jopa nousuun. Vuosituhannen alkupuolella työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyviä oli vuosittain noin 25 000, kun heitä nykyisin on alle 20 000 (ETK 2021).

Kuvio 1. Työeläkejärjestelmästä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet vuosina 2000–2020

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien määrä on vähentynyt enemmän miehillä kuin naisilla. Vuosituhannen alussa työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien määrä oli miehillä korkeampi kuin naisilla, mutta nykyisin selvä enemmistö työkyvyttömyyseläkkeelle siirtävistä on naisia.

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen muutokset ovat olleet erilaisia ikäryhmittäin tarkasteltuna. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien määrä 45–59-vuotiaiden ikäryhmissä on vähentynyt voimakkaasti. Alle 35-vuotiailla työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen on sen sijaan lisääntynyt tasaisesti koko ajan. Samoin yli 60-vuotiailla työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien määrä on lisääntynyt. Tärkein selittäjä tälle kehitykselle on suomalaisten parantunut terveys ja toimintakyky.

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen on vuosituhannen alun jälkeen vähentynyt kaikissa diagnoosiryhmissä. Viime vuosien kasvu johtuu pääosin mielenterveyssyistä. Tuki- ja liikuntaelinsairauksien perusteella työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen on vähentynyt edelleen, ja muissa somaattisissa sairauksissa kehitys on ollut tasaista (Laaksonen 2020).

Mielenterveyssyistä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien osuus kaikista työkyvyttömyyseläkkeelle siirtävistä on samalla hieman kasvanut: vuonna 2020 33 prosenttia työkyvyttömyyseläkkeistä myönnettiin mielenterveyssyistä, kun osuus vuonna 2000 oli 29 prosenttia.

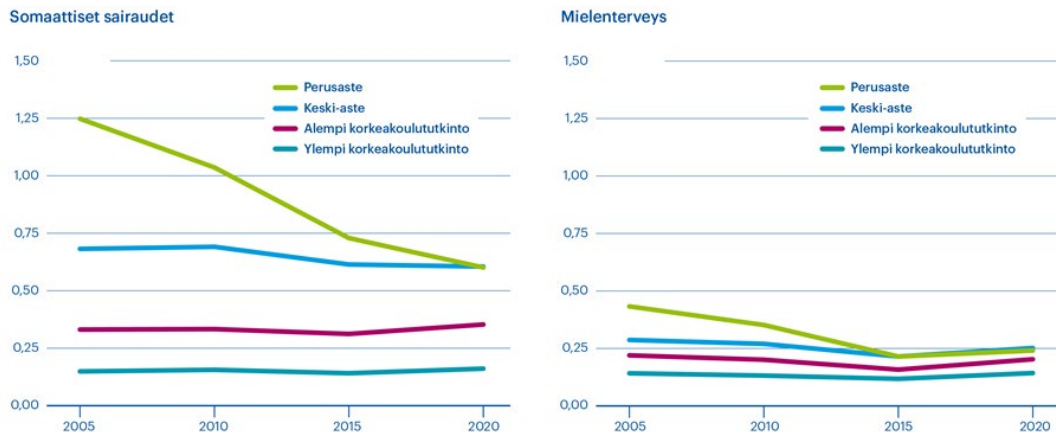
Naisilla mielenterveysperusteiselle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen alkoi lisääntyä vuonna 2014 ja miehillä muutamaa vuotta myöhemmin. Tärkein tekijä tässä kehityksessä on masennukseen ja ahdistuneisuuteen perustuvien eläkkeiden lisääntyminen. Samalla mielenterveysperusteiselle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymiseen on syntynyt selvä sukupuoliero. Tämä johtuu siitä, että naisilla mielenterveysperusteinen työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen on lisääntynyt hieman

enemmän kuin miehillä, mutta myös siitä, että naisilla erityisesti masennusperusteinen työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen oli jo alun alkaen selvästi korkeampaa kuin miehillä (Laaksonen ym. 2021).

Koulutustason mukaan tarkasteltuna muutokset työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisessä ovat olleet suuria. Kuviossa 2 on esitetty työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuus koulutustason mukaan vuosina 2005, 2010, 2015 ja 2020 erikseen somaattisten sairauksien ja mielenterveyssyiden perusteella työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä. Erityisesti somaattisiin sairauksiin perustuvissa työkyvyttömyyseläkkeissä eläkealkavuus on selvästi korkeampi alemman koulutuksen saaneilla. Kuitenkin myös mielenterveyssyihin perustuvissa eläkkeissä alkavuus on korkeampaa matalammin koulutetuilla. Vuoden 2005 jälkeen alkavuus on laskenut voimakkaasti perusasteen koulutuksen saaneilla. Korkea-asteen koulutuksen saaneilla muutokset ovat olleet vähäisiä.

Vuosien 2007 ja 2016 välistä muutosta tarkastelleessa tutkimuksessa arveltiin, että tulevaisuudessa eläkealkavuuden lasku saattaa olla aikaisempaa vähäisempää, koska perusasteen koulutuksen saaneiden alkavuuden voimakkaan alenemisen takia suurin potentiaali alkavuuden vähenemisessä saattaa olla jo käytetty (Laaksonen & Nyman 2019).

Vuosien 2015 ja 2020 välillä alkavuus on hieman noussut sekä somaattisiin sairauksiin että mielenterveysongelmiin perustuvissa eläkkeissä kaikissa koulutusryhmissä, lukuun ottamatta perusasteen koulutuksen saaneita, joilla somaattisiin sairauksiin perustuva eläkealkavuus on laskenut edelleen.

Kuvio 2. Somaattisiin sairauksiin ja mielenterveysongelmiin perustuvien työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuus vuosina 2005, 2010, 2015 ja 2020 koulutuksen mukaan

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen kehitykseen vaikuttaa myös osatyökyvyttömyyseläkkeiden yleistyminen. Vuosituhannen alussa joka kymmenes työkyvyttömyyseläke myönnettiin osaeläkkeenä, kun vuonna 2020 osatyökyvyttömyyseläkkeiden osuus oli jo 29 prosenttia. Jos tarkastelu rajataan vain täysiin työkyvyttömyyseläkkeisiin, työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen väheneminen on vuosituhannen alun jälkeen ollut hieman suurempaa ja viime vuosien nousu hieman vähäisempää kuin kaikissa työkyvyttömyyseläkkeissä.

Osatyökyvyttömyyseläkkeet vaikuttavat myös työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen sukupuolieroon. Naisilla osatyökyvyttömyyseläkkeet ovat selvästi yleisempiä kuin miehillä, ja vain täysiä työkyvyttömyyseläkkeitä tarkasteltaessa sukupuolten välinen ero on pieni. Merkille pantavaa on myös, että työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen lisääntyminen viime vuosina on kohdistunut melko paljon yli 60-vuotiaisiin. Huomattava osa näistä eläkkeistä on kuitenkin osatyökyvyttömyyseläkkeitä.

Mihin suuntaan jatkossa?

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden määrä väheni 2000-luvun alussa selvästi mutta sittemmin väheneminen on tasaantunut ja kääntynyt jopa lievään nousuun. Tulevan kehityksen suuntaa arvioitaessa on huomattava muutamat viimeaikaiseen kehitykseen vaikuttaneet tekijät, jotka ovat osittain kertaluonteisia.

Vuosina 2018 ja 2019 oli voimassa työttömyysturvan aktiivimalli. Työttömyystaustan mukaiset tarkastelut viittaavat siihen, että aktiivimalli vaikutti työkyvyttömyyseläkkeen hakemiseen ja työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymiseen näinä vuosina, sillä työttömyystaustaisia työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä oli vuosina 2018 ja 2019 selvästi tavanomaista enemmän (Laaksonen ym. 2019). Aktiivimallin aktiivisuusehto, jolla saattoi välttää työttömyysturvan leikkaamisen, ei koskenut niitä, jotka saivat työkyvyttömyyden tai vamman perusteella myönnettyä etuutta tai jotka olivat hakeneet työkyvyttömyyseläkettä ja odottivat siihen päätöstä.

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen on mahdollista alimpaan vanhuuseläkeikään asti. Vuoden 2017 eläkeuudistuksessa vanhuuseläkkeen alaikäraja päätettiin nostaa asteittain siten, että vuoden 1954 jälkeen syntyneiden ikäluokkien eläkeikä kohoaa 3 kuukaudella edelliseen ikäluokkaan verrattuna. Vanhuuseläkkeen 65 vuoden ikärajan saavuttavat siten vuonna 1962 syntyneet vuonna 2027. Ikärajat pidetään ennallaan vuoteen 2030 asti, minkä jälkeen ikäraja sidotaan elinajanodotteen kehitykseen. Vanhuuseläkkeen alaikärajan noustessa myös korkein mahdollinen työkyvyttömyyseläkeikä nousee. Toistaiseksi yli 63-vuotiaana työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä on ollut melko vähän. Jatkossa lukumäärä tulee kuitenkin kasvamaan. Ikärajan nousu voi lisätä työkyvyttömyyseläkkeelle hakeutumista myös hieman tätä nuoremmilla, koska odotettavissa oleva työkyvyttömyyseläkeika on aikaisempaa pidempi.

Korona-pandemialla ei liene ollut suurta vaikutusta työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymiseen vielä vuonna 2020. Sillä saattaa kuitenkin olla vaikutusta hieman pidemmällä aikavälillä esimerkiksi mielenterveysvaikutusten kautta. Vuoden 2021 alkupuolella työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen kääntyi hieman yllättäen selvään laskuun edellisen vuoden alkuun verrattuna (Kannisto 2021).

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisessä on nähtävissä pitkä aleneva trendi, joka suotuisissa olosuhteissa jatkuu. Viime vuosien työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden määrän kasvu johtuu erityisesti masennuksen ja ahdistuneisuuden perusteella myönnettyjen eläkkeiden yleistymisestä, kun taas somaattisiin sairauksiin perustuvat työkyvyttömyyseläkkeet ovat vähentyneet edelleen.

Myönteisen kehityksen varmistamiseksi on välttämätöntä, että mielenterveysystiä johtuvaa työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä pystytään ehkäisemään entistä tehokkaammin.

3 Työkyvyttömyyden vaikutus eläkejärjestelmään ja julkiseen talouteen

Työkyvyttömyys vähentää työllisyyttä ja työvoiman tarjontaa. Tämä puolestaan supistaa kokonaistuotantoa ja heikentää tulonmuodostusta. Työkyvyttömyys vähentää valtion ja kuntien saamia verotuloja ja työeläkelaitosten maksutuloa. Samalla maksettavat työkyvyttömyyseläkkeet kasvattavat eläkemenoja. Eläketurvakeskuksen laskentamallin avulla voidaan hahmottaa näiden vaikutusten suuruusluokkaa.

Seuraavaksi esitetään laskelmia työkyvyttömyyseläkkeensaajien ja työllisten lukumäärien kehityksestä vuoteen 2050 saakka kolmella oletuksella työkyvyttömyysriskin tulevasta kehityksestä ja arvioidaan, millaisia vaikutuksia eri työkyvyttömyyseläkealkavuuksilla on bruttokansantuotteeseen, työkyvyttömyyseläkemenoon ja työeläkemaksuun.

Peruslaskelmana käytetään Eläketurvakeskuksen raportin Lakisääteiset eläkkeet – pitkän aikavälin laskelmat 2019 korjattua peruslaskelmaa (Tikanmäki ym. 2019, Reipas 2019). Toinen, matalan työkyvyttömyysriskin laskelma on esitetty samassa raportissa.

Peruslaskelma pitää sisällään oletuksen, että työkyvyttömyyseläkkeiden ikäluokkakohtainen alkavuus supistuu maltillisesti myös tulevaisuudessa. Ikärakenteen muutoksen vuoksi tämä ei kuitenkaan johda työkyvyttömyyseläkeläisten lukumäärän laskuun vuoden 2030 jälkeen.

Matalan työkyvyttömyysriskin laskelmaa voidaan pitää tavoiteltavana kehityksenä. Tässä laskelmassa työkyvyttömyyden ikäluokkakohtainen alkavuus supistuu jatkossa nykyistä nopeammin. Tämän seurauksena myös työkyvyttömyyseläkkeellä olevien kokonaismäärä alenee selvästi 2020-luvulla, mutta kääntyy kuitenkin nousuun tämän jälkeen, koska korkean riskin ikäluokkien osuus kasvaa. Näissä molemmissa laskelmissa työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuus madaltuu vuoden 2018 tasolta.

Kolmantena oletuksena on korkean alkavuuden laskelma, jossa ikäluokkakohtainen alkavuus ei madallu. Tätä vaihtoehtoa voi pitää joko pessimistisenä tai realistisena. Se tarkoittaisi sitä, että työkyvyttömyysriski säilyisi tulevaisuudessa nykyisellä tasolla. Ikärakenteen ennakoidun muutoksen vuoksi muuttumaton riski johtaa kuitenkin työkyvyttömyyseläkkeellä olevien lukumäärän selvään kasvuun tulevien vuosikymmenten aikana.

Vuosina 1996–2018 työkyvyttömyyseläkkeiden ikävakioitu alkavuus väheni keskimäärin 2,0 prosenttia vuodessa. Peruslaskelmassa tämän trendin on oletettu jatkuvan. Vähenemistä kuitenkin hidastetaan 5 prosentilla vuosittain. Ilman hidastusta työkyvyttömyyseläkealkavuudet päättyisivät lopulta epäuskottavan mataliksi.

Matalan työkyvyttömyyseläkealkavuuden laskelmassa alkavuus vähenee alussa 3,1 prosenttia vuosittain. Vähenemisen oletetaan hidastuvan kuten peruslaskelmassa. Korkean alkavuuden laskelmassa alkavuuden oletetaan säilyvän vuoden 2018 tasolla. Peruslaskelman mukaan ikävakioitu työkyvyttömyyseläkealkavuus laskee 28 prosenttia ja matalan alkavuuden laskelman mukaan 40 prosenttia vuoteen 2050 mennessä.

Vaikutukset työkyvyttömyyseläkeläisten ja työllisten määriin ja bruttokansantuotteeseen

Erot työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuuksissa johtavat aikaa myöden erilaisiin työkyvyttömiä ja työllisten lukumääriin. Työllisyysarvion pohjalta voidaan arvioida myös kokonaistuotannon volyyymia eri vaihtoehtoissa. Peruslaskelmassa työkyvyttömyyseläkeläisten määrä pysyy lähellä vuoden 2018 tasoa eli noin 140 000 henkilössä 2030-luvun loppupuolelle asti (Taulukko 1). Tämän jälkeen työkyvyttömyyseläkeläisten määrä kääntyy nousuun ja nousee vuoteen 2050 mennessä parilla kymmenellä tuhannella nykyiseen verrattuna.

Matalan alkavuuden laskelmassa työkyvyttömyyseläkeläisten määrä jää vuoteen 2050 mennessä 22 000 henkilöä perusurana määrää pienemmäksi. Korkean alkavuuden laskelmassa määrä kasvaa lähes 50 000 henkilöä perusuraa korkeammaksi. Korkean alkavuuden laskelmassa työkyvyttömyyseläkeläisten määrä on vuonna 2050 miltei puolet suurempi kuin matalan alkavuuden laskelmassa. Matalan alkavuuden laskelmassa työkyvyttömyyseläkeläisten määrä on 70 000 henkilöä pienempi kuin korkean alkavuuden laskelmassa.

	2020	2021	2040	2050
Peruslaskelma	139	135	147	159
Matala alkavuus	138	128	131	137
Korkea alkavuus	139	150	179	207

Taulukko 1. Työkyvyttömyyseläkeläisten lukumäärä eri laskelmissa, tuhansia.

Vuoteen 2050 mennessä matala alkavuusoletus nostaa työllisten määrää noin 9 000 henkilöllä peruslaskelman uraan verrattuna (Taulukko 2). Tämä puolestaan nostaa bruttokansantuotetta 1,7 miljardilla eurolla (vuoden 2017 hintatasossa) eli noin puolella prosentilla peruslaskelmaan verrattuna (Taulukko 3). Työllisten määrän muutos jää näissä laskelmissa pienemmäksi kuin työkyvyttömyyseläkeläisten määrän muutos. Ero johtuu siitä, että kaikkien ei oleteta työllistyvän.

Korkean alkavuuden laskelmassa työllisten määrä jää vuoteen 2050 mennessä noin 20 000 henkilöä matalammaksi kuin perusuralla. Tämä laskee bruttokansantuotetta 3,9 miljardilla eurolla (vuoden 2017 hintatasossa) eli reilulla prosentilla peruslaskelmaan verrattuna. (Taulukot 2 ja 3)

	2020	2021	2040	2050
Peruslaskelma	2373	2382	2377	2339
Matala alkavuus	2373	2385	2383	2348
Korkea alkavuus	2373	2378	2364	2318

Taulukko 2. Työllisten lukumäärä eri laskelmissa, tuhansia

Työkyvyttömyyden matalan ja korkean alkavuuden ero työllisten määrässä on laskentamallin mukaan noin 30 000 henkeä vuonna 2050. Ero bruttokansantuotteessa on 5,6 miljardia euroa (vuoden 2017 hintatasossa).

	2020	2021	2040	2050
Peruslaskelma	238,9	276,0	319,2	364,3
Matala alkavuus	238,9	276,3	320,2	366,0
Korkea alkavuus	238,9	275,3	317,0	360,4

Taulukko 3. Bruttokansantuote eri laskelmissa, miljardia euroa vuoden 2017 hintatasossa

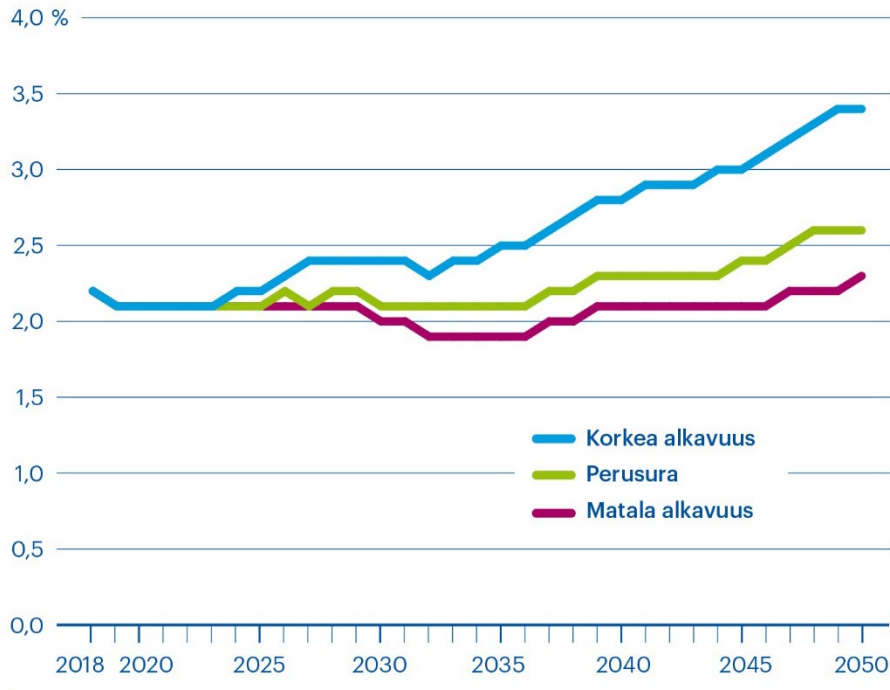
Taulukkojen luvuista voidaan havaita, että varsin huomattavat erot oletetussa työkyvyttömyyden alkavuudessa tuottavat 1–2 prosentin suuruisia muutoksia työllisten määrään tai bruttokansantuotteen määrään. Hyvän ja heikon kehityksen skenaarioiden ero työllisten määrässä ja bruttokansantuotteessa on noin 1,5 prosenttia. Seuraavassa arvioidaan, kuinka suuria vaikutuksia tällä on työeläkkeiden rahoitukseen ja julkiseen talouteen.

Vaikutukset työkyvyttömyyseläkemenoon ja TyEL-maksutason

Vuonna 2018 työeläkemeno oli noin 28,1 miljardia euroa eli noin 31,2 prosenttia suhteessa koko talouden työtulosummaan. Tästä 1,9 miljardia euroa oli työkyvyttömyyseläkkeitä (mukaan lukien kuntoutusetuudet). Työtulosummaan suhteutettuna työkyvyttömyyseläkkeiden meno oli 2,1 prosenttia (Kuvio 3). Tämä suhde on supistunut koko 2000-luvun ajan, mikä on pitkälti seurausta työkyvyttömyyseläkeläisten lukumäärän pienenemisestä. Tämä kehitys on puolestaan seurausta yhtäältä työkyvyttömyyseläkealkavuuksien pienenemisestä ja toisaalta suurten ikäluokkien siirtymisestä vanhuuseläkeikään.

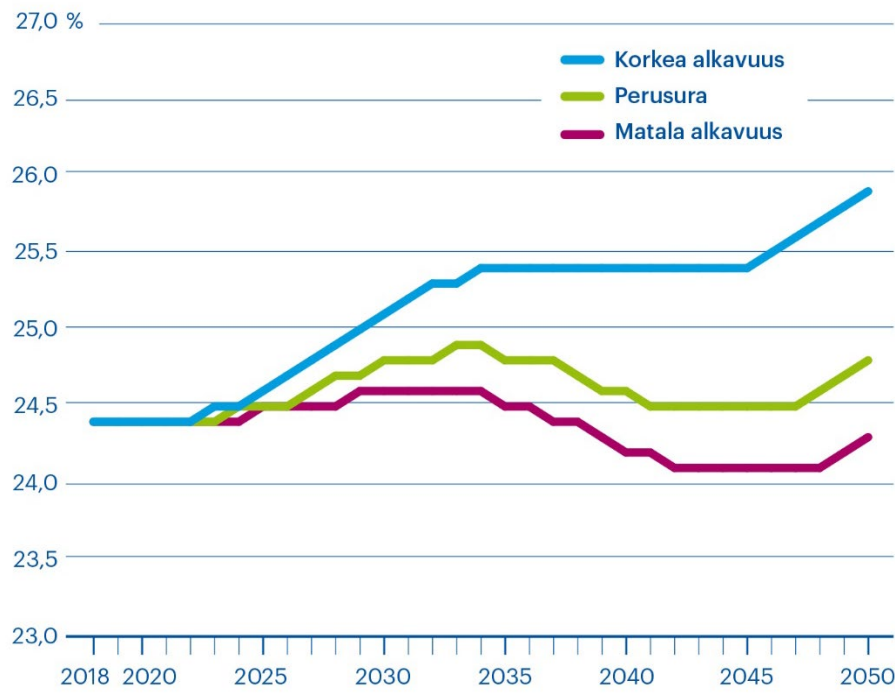
Peruslaskelmassa työkyvyttömyyseläkkeiden meno suhteessa työtulosummaan pysyy lähellä nykyistä tasoaan 2030-luvun puoliväliin asti (Kuvio 3). Vanhuuseläkeiän nousu tuo työkyvyttömyyseläkkeen piiriin uusia ikäluokkia, pidentää työkyvyttömyyseläkkeiden kestoja ja kasvattaa työkyvyttömyyseläkkeiden tasoa. Nämä tekijät luovat painetta työkyvyttömyyseläkemenon kasvulle. Vuoden 2035 jälkeen työkyvyttömyyseläkemenon odotetaan näistä syistä kääntyvän nousuun suhteessa työtulosummaan.

Matalan työkyvyttömyyseläkealkavuuden laskelmassa työkyvyttömyyseläkemenon ja työtulosumman suhde jää vuoteen 2050 mennessä 0,3 prosenttiyksikköä peruslaskelmaa matalammaksi. Korkean alkavuuden laskelmassa meno puolestaan nousee 0,8 prosenttiyksikköä peruslaskelmaa korkeammaksi.

Kuvio 3. Työkyvyttömyyseläkemeno, prosenttia talouden työtulosummasta

Matalan alkavuuden laskelmassa myös TyEL-maksutaso voidaan pitää peruslaskelmaa matalampana pienemmän eläkemenon seurauksena. Matalan alkavuuden ja peruslaskelman välinen ero TyEL-maksussa kasvaa noin 0,5 prosenttiyksikköön vuoteen 2050 mennessä (Kuvio 4). Korkean alkavuuden laskelmassa TyEL-maksu ylittää 25 prosentin tason jo 2020-luvulla ja nousee vuoteen 2050 mennessä 1,1 prosenttiyksikköä peruslaskelmaa korkeammalle.

Kuvio 4. TyEL-maksu, prosenttia TyEL-palkkasummasta

Kuviosta 4 on nähtävissä, että työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuuden jääminen nykyiselle tasolle johtaisi merkittävään, yli prosenttiyksikön suuruiseen työeläkemaksujen korotuspaineeseen. Vastaavasti alkavuuden kehittyminen matalan alkavuuden oletuksen mukaan poistaisi 2030-luvulle ennakoiden maksujen korotuspaineen kokonaan. Työkyvyttömyysriskin muutoksilla on siten merkittävä vaikutus työeläkejärjestelmän rahoitukselle.

Työeläkejärjestelmän rahoituksen lisäksi työkyvyttömyyden kehitys vaikuttaa myös laajemmin julkiseen talouteen. Jos matalamman työkyvyttömyysalkavuuden avulla saavutetaan esimerkiksi yhden prosentin parannus työllisyyteen ja kokonaistuotantoon, olisi tällöin odotettavissa myös vastaavan suuruinen nousu kuntien ja valtion verotuloihin. Nykyisellä tuotannon tasolla tämä merkitsisi noin miljardin euron parannusta verokertymään. Lisäksi erilaisten tulonsiirtojen kuten asumistuen tarve todennäköisesti pienenesi.

4 Yhteenveto

Artikkelissa tarkastelimme työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisessä tapahtuneita muutoksia 2000-luvulla ja arvioimme, minkälaisia vaikutuksia eri työkyvyttömyyseläkealkavuuksilla on eläkkeensaajien ja työllisten lukumäärien kehitykseen sekä bruttokansantuotteeseen, työkyvyttömyyseläkemenoon ja työeläkemaksuun vuoteen 2050 saakka.

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden määrä on 2000-luvulla vaihdellut huomattavasti: 2000-luvun alussa määrä väheni selvästi, minkä jälkeen väheneminen tasaantui. Vuonna 2017 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden määrä kääntyi lievään nousuun ja vuonna 2020 jälleen laskuun. Kokonaisuudessaan työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisessä on kuitenkin nähtävissä pitkä aleneva trendi, joka suotuisissa olosuhteissa jatkuu myös myöhemmin.

Mikäli työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuus supistuu maltillisesti myös tulevaisuudessa tai jopa tätä vähän nopeamminkin työllisten määrä ja bruttokansantuote olisivat 1–2 prosenttia korkeampia verrattuna siihen, että työkyvyttömyysriski pysyisi tämänhetkisellä tasolla. Työllisyyden ja bruttokansantuotteen kasvulla olisi positiivisia vaikutuksia myös verokertymään. Työkyvyttömyysriskin muutoksilla on lisäksi huomattavia vaikutuksia työeläkejärjestelmän rahoitukselle.

Työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuuden jääminen nykyiselle tasolle johtaisi yli prosenttiyksikön suuruiseen työeläkemaksujen korotuspaineeseen. Vastaavasti alkavuuden suurempi aleneminen poistaisi 2030-luvulle ennakoiden maksujen korotuspaineen kokonaan.

Työkyvyttömyysriskin ehkäisemisellä voidaan paitsi edesauttaa julkisen talouden ja eläkejärjestelmän rahoituksellista kestävyyttä myös vähentää yksilötasolla työkyvyttömyyden inhimillisiä kustannuksia. Työikäisen väestön supistuessa toimenpiteet, joilla voidaan edistää työikäisten työkykyä ja ehkäistä työkyvyttömyyttä, ovat siksi entistäkin tärkeämpiä.

Lähdeluettelo

Eläketurvakeskus 2021. Tilastotietokanta. <https://www.etk.fi/tutkimus-tilastot-ja-ennusteet/tilastot/>

Laaksonen, M. ja Nyman, H. (2019) *Työttömien ja ikääntyneiden siirtyminen työkyvyttömyyseläkkeelle on vähentynyt selvästi*. Lääkärilehti 74(33):1745–1748.

Laaksonen, M., Rantala, J. ja Salonen, J. (2019) *Työttömyysturvan aktiivimallin vaikutus työkyvyttömyyseläkkeen hakemiseen ja työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymiseen*. Työpoliittinen aikakauskirja 62(4): 17–27.

Laaksonen, M. (2020) *Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen: trendit, tilannekuva, tulevaisuus*. Eläketurvakeskuksen raportteja 07/2020.

Laaksonen M., Blomgren J. ja Perhoniemi R. (2021) *Mielenterveyssyistä alkavat eläkkeet ovat yleistyneet nuorilla mutta vähentyneet vanhemmissa ikäryhmissä*. Lääkärilehti 76(36): 1889–1897.

Kannisto, J. (2021). *Vähentääkö korona työkyvyttömyyttä?* Blogi 12.8.2021. <https://www.etk.fi/blogit/vahentaako-korona-tyokyvyttomytta/>

Reipas, K (2019). Korjaus raportin Lakisääteiset eläkkeet – pitkän aikavälin laskelmat 2019 laskelmiin. Muistio 17.5.2019. <https://www.etk.fi/wp-content/uploads/2020/03/Tilastokeskuksen-2019-vaestoennusteeseen-pohjautuva-pitkan-aikavalin-elakelaskelma.pdf>

Tikanmäki, H., Lappo, S., Merilä, V., Nopola, T., Reipas, K. ja Sankala, M. *Lakisääteiset eläkkeet: pitkän aikavälin laskelmat 2019*. Eläketurvakeskuksen raportteja 2/2019.

Tikanmäki, H., Ahola, I., Koponen, J., Reipas, K. ja Suikkanen, H. *Skenaariolaskelma työn muutoksen vaikutuksesta eläkejärjestelmään ja julkiseen talouteen*. Eläketurvakeskuksen raportteja 3/2017.